ئەگەر سیاسیەکان بە گوێی پرۆفیسۆرەکان بکەن ،
باری شلە ژاوی عیراق چارەسەر دەکرێ

مەهدی کاوانی
mahdikawani@yahoo.co.uk

بە گوێرەی ئەو پرۆفیسۆرو پسپۆرە ئەمەریکیانەی کە لە سەر باری عیراق لێدوانیان داوە لەوەتی سەدام رووخاوە تاکو ئێستا ،خۆی لە سێ تا چوار پرۆژەی لە یەک جیا دەبینیتەوە:

یەکەم ؛ پرۆژەکەی بیکەر– هاملتۆن کە لە لایەن جۆن بیکەری وەزیری دەرەوەی پێشتری ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا بوو و لە ناو سیاسەتی باوی ئەمەریکیش بەوەوە ناوبانگی دەرکردووە کە شارەزاییەکی تەواوی لە بواری سیاسەت هەیە .دیارە ئەو پرۆژەیە لە پێشدا پێشنیاری دیموکراتەکان بوو بەلام دواتر ئەگەر چی جۆرج دەبلیوو بۆش بۆ دلدانەوەی کوردەکان بانگێشیی ئەوەی دەکرد کە کار کردن لە سەر ئەو پرۆژەیە رادەگرێ ،بەلام کۆماریەکانیش وەک دیموکراتەکان ئاسا پرۆژەکەیان قبوول بوو .ناوەرۆکی پرۆژەکەش خۆی لەوە دەدیتەوە کە عیراق دابەش بکرێ لە سەر بناغەی فیدرالیەتی پارێزگاکان و مەرکەزیش بەهێز بکرێت.

پرۆژەی دووەم :
گەرانەوەی عیراق بۆ سیستەمی مەرکەزی
کاتێک د.ستیڤن بیدل لە سالی 2005 وتارە بە ناوبانگەکەی بە ناوی (کاتێ سەیری بەغدا دەکەین ، سایگۆنمان دێتەوە بیر) لە گۆڤاری فێرن ئەفریز بلاو کرایەوە.
هەمان گۆڤار بۆ هەلسەنگاندن و تاوتۆکردنی ئەوتوێژینەوەیە مێزگردێکی بۆ (لاری دایمۆند) راوێژکاری دەسەلاتی کاتی هاوپەیمانان لە عیراق،لیسلی گلب سەرۆکی پێشووی ئەنجومەنی پەیوەندیەکانی دەرەوە،جامس دۆبینس بەرێوەبەری سیاسەتی بەرگری و ئاسایش لە ئامۆژگای رەند،چەیم کۆتمان پسپۆرو تایبەتمەند لە سەر سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکا و کێشە ئەتنیەکان لە عیراق. هەموو ئەو پسپۆرانە راستەوخۆ لە گەل بیدل کەوتنە وتووێژ بۆ ئەوەی پێشنیارێک بخەنە بەردەم ئیدارەی ئەمەریکی بۆ ئەوەی لە عیراقدا چۆن رەفتار بکات.
ئاکامی ئەم مێز گردە بووە هۆکاری ئەوەی لە کۆنگریسدا جارێکی دیکە سیاسەتی ئەمەریکا هەلسەنگیندرێتەوە.هەربۆیە پاش رەزامەندی بۆش،کۆنگریس بریاری دا لیژنەیەک بە سەرۆکایەتی هەردو پارتی دیموکراتی و کۆماری دابمەزرێت،بە ناوی گروپی دراساتی عیراق وکارەکانیشیان 6 مانگی خایاندو بە کۆمەلە بریارێک هاتنە پێشەوە کە هەمووی لە یەک خالی سەرەکی خۆی دەدیتەوە ئەویش بەهێز کردنی دەسەلاتی مەرکەزی بوو لە عیراق.ئەو راپۆرتە کە لە لایەن سەنتەری ستراتیژی پەیوەندیە نەتەوەیەکان سەرپەرشتی دەکرا کەوتە ناو نیگەرانیەکی زۆرەوە . سەرۆکەکەیان کە ناوی ئەنتۆنی کۆردیسمانی بوو بە تەوسەوە گوتی ئێمە چاوەروان بووین کە شاخ بزێ کەچی مشکی بوو.واتە پرۆژەکەی بیکەر هاملتۆن ئەوەندە بە بەهێزی پشتیوانی لێ دەکرا کە وەک شاخ بێت ،کەچی ئەوەندەش ناواقیعی بوو کە دەرئەنجامی مشکی لێ بکەوێتەوە.

سێیەم : پڕۆژەکەی جۆزیف بایدن

بایدن کە پلانیB دارشت ،دەرگای بە سەر هەموو ئەگەرەکان دانەخست و بواری ئەوەی هێشتەوە کە پلانی دیکە بۆ ئایندەی عیراق دابڕژێت ، هەموو هەولی بۆ ئەوە بوو کە ئیدارەی بۆش ئەم ستراتیژو بەرنامەی ئێستای بگۆڕێ کە بە پلانی(A)ی دانابوو، کە پڕۆژەکەی بیکەر- هاملتۆنی دەگرتەوە. پڕۆژەکەش دابەش کردنی نەرمی بەخۆو گرت (soft partition) ئەو پڕۆژەیەش بە پڕۆژەی سیناتۆر بایدن بەتایبەتی ودیموکراتەکان بە گشتی دەژمێردرا.ناوەرۆکەکەشی خۆی لەوەوە دەدیتەوە کە عیراق بۆ سێ هەرێمی کوردو سوننەو شیعە دابەش بکرێ.

ڕاستە پڕۆژەی بیکەر -هاملتۆنیش واتە پلانی(A) لە لایەن دیموکراتەکانەوە بەرز کرایەوەو دواتر کۆماریەکانیش ڕەزامەندی خۆیان لە سەر نیشان دا ،بەڵام داهاتەکانی عیراق ڕێک پێچەوانەی پڕۆژەی وەها بووەوە بۆیە دیموکراتەکان پلانی (B) ی پڕۆفیسۆر ئایدنیان قبوڵ کرد چونکە هیچ ئومێدێکیان بە پلانی(A) نەمابوو.بەڵام پاش تەقینەوەکانی ئەم دواییەی مەزاری عەسکەری لە سامەڕاوەمەزاری تەلحە لە بەسرا، پلانی(B) یش واتا دابەشکردنی نەرم بێ ئاکام مایەوە هەر بۆیە دوا ڕێگا چارە زیاتر خۆی لە پڕۆژەکەی پڕۆفیسۆر ئەمیتا ئیتزاین دەبینێتەوە .

پڕۆژەی چوارەم: ئەمیتا ئیتزاین کە پڕۆفیسۆرە لە زانکۆی جۆرج واشنتۆن

ئەو پڕۆژەیە دەرئەنجامی ئەوەوە هاتۆتە کایەوە کە وەک پیت لە سەر خالەکان دابنێ وایە.واتە پڕۆژەکە هیچ بواری بۆ کۆنگرێس بە گشتی وسیناتۆر جۆزیف بایدن نەهێشتووتەوە کە بە دوای ئەلتەرناتیڤ یان ڕێگا چارەی تردا بگەڕێن . هەر بۆیە بایدن ناچار بووە کە دانیشتنێکی گوێ گرتن بۆ پڕۆفیسۆر ئەمیتا ئیتزاین و چەندین پڕۆفیسۆری دیکەی وەک مارینا ئۆتاواو پڕۆفیسۆر ئیڤان لاندو ،پرۆفیسۆر مایکل ئۆهالن گرێبدات.

دیارە ئەو پڕۆفیسۆرانە هەر هەموویان سەرقالی ئەوە بوون کە پڕۆژەیەکی بەدیلی پڕۆژەی بیکەر هاملتۆن کە بە پلانی (A) ناو دەبرا. تەئکیدیشیان لە سەر ئەوەوە دەکردەوە کە بەڕێوەبەرایەتی بۆش هیچ پلانێکی بۆ عیراقی دوای سەدام حوسێن دانەناوە. بەڵام هیچیان وەک پڕۆفیسۆر ئەمیتا ئیتزاین نەڕۆیشتبوون ،کە خال لە سەر پیتەکان دابنێ و بوار بۆ هیچ ڕێگا چارەی تری نەهێشتبووەوە واتە گشت ڕێگاکانی لەوە کورت کردبۆوە کە دەبێ بەڕێوەبەرایەتی بۆش واز لەو سیاسەتە خەیالیاوەی خۆی بهێنێت کە دەیەوێ یەک پارچەیی خاکی عیراق بپارێزێ . ئەمیتا هەموو بۆچونەکانی خۆی دەباتەوە بۆ کێشەی بۆسنەو هەزەگۆڤینای یوغسلاڤیای پێشتر، کە خۆی لە ڕێکەوتنی دایتۆن دەدیتەوە . دیارە ئەو ڕێکەتن نامەیەی دایتۆن پاش خوێن ڕژتنێکی زۆرەوە هاتە کایەوە ، بەڵام هەر هەموویان واتە بەڕێوەبەرایەتی ئەمەریکا هاتنە سەر ئەو قەناعەتە کە دەبێ ئەو دوو وڵاتە بە تەواوەتی لە یوغسلاڤیا جیا ببنەوەو ببن بە خاوەنی دەولەتی سەربەخۆ لە پێناو ئەوەی ئارامی لە ناوچەکە جێ گیر بێت وە دەبێت هەمان مامەلەش لە گەڵ کێشە هاوکێشەکانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات بکرێت . پڕۆفیسۆر ئەمیتا دەڵێ دەبوایە بەڕیوەبەرایەتی ئەمەریکا هەمان سیاسەتیشی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەنجام بدابایە ،نەک ناوچەکە ڕووبەڕوی بارودۆخێکی نالەباری وەک ئەمڕۆ ببێتەوەو ئەمەریکاش پێگەی بێتە خوارەوە.

ناوەرۆکی پڕۆژەکەش ،بەشێکی فراوانی خۆی لەم خالانەی لای خوارەوە دەبینێتەوە:

1-وەفاداری عیراقیەکان زیاتر بۆ ئەتنی و مەزهەبگەرێتیە ،نەک بۆ نیشتمانی عیراق

وڵاتی عیراق لە ساڵی 1920 لە ڕێگای بێگانەوە دامەزراوە ،نەک بە ویستی گەلەکەی. بۆیە قسەکردن لە سەر یەک پارچەیی عیراق وەهمە.

2- پێویستە دەسەڵاتی پاراستنی عیراق بدرێتە دەست لۆکالەکان و ئەوان بۆ خۆیان بەرگری لە پاراستنی ئاسایشی خۆیان بکەنەوە نمونەی یەکەمی بە ئەزمونی کوردی هێنایەوە چونکە ئەوان بۆ خۆیان پارێزگاری لە ئاسایشی خۆیان دەکەن،لە ڕێگەیەوە ناوچەکە پارێزراوەو تا وەکو ئێستا لە کوردستان یەک سەربازی

ئەمەریکی نەکوژراوەو پێویستیشیان بە هێزەکانی ئەمەریکی نیە .نمونەی دووەمیش شاری سەدر بوو لە بەغدا .پرۆفیسۆر ئەمیتا ئیتزاین کە لە سەر قسەکانی بەردەوام بوو گوتی کاتێ ئاسایشی شاری سەدر درا بە موقتەدا سەدر واتە خودی خەلکی ناوچەکە ئاسایشی ناوچەکە پارێزراو بوو تا ڕادەیەک ،بەڵام دوار تر کە لەوانیان سەندەوەو ئەمەریکیەکان بۆ خۆیان ئەو ئەرکەیان گرتە ئەستۆ ،دووبارە ئاسایشی ناوچەکەیان تێک چو .بۆیە بە قسەی ئەو بەڕیزە من لە گەڵ ئەوەم دووبارە ئاسایشی ئەو شارە بگەڕیتەوە بۆ خودی خۆیان نەک هێزەکانی ئەمەریکی .دیسان ئەو بەڕیزە لە گەڵ ئەوە نیە ملیشیاتی شیعە کۆنترۆڵی ناوچە سونیەکان بکەن و بە پێچەوانەشەوە . بەلکو دەبێت پاراستنی ناوچەکان بە خەلکی ناوچەکە بسپیردرێت .

3– وەفاداری بۆ نیشتمان کە مەبەستی عیڕاق بوو بە قسەی ئەو بەوەوە دەکرێت کە دەسەڵاتی لۆکالەکان بەهێز ببن و بە دوایەوە زەمینەی تری دایلۆک و پێکەوە گونجان یان هاریکاری کردنی یەکتر دێتە پێشەوە.

4– ئەو لە گەڵ ئەوە بوو کە ئاسایشی ناوچەکە لە بن دەستی لۆکالەکان بێت نەک هێزەکانی ئەمەریکی بەڵام لە مەڕ کشانەوەو نەکشانەوەی هێزەکانی و دیار کردنی ماوەکەی ڕوونکردنەوەیەکی پێویستی نەدا.

5– بە قسەی ئەو بەشی هەرە زۆری پرۆفیسۆرو شارەزایانی ئەمەریکی هاوڕانە یان نزیکی ڕاکایەکانین بەڵام دەسەڵاتدارانی ئەمەریکی بۆ مەرامی خۆیانە داوای یەک پارچەیی عیڕاق دەکەن وە هەتا وەکو بەلقان ڕوبەڕوی خوێن ڕشتنێکی زۆر نەبنەوە نایەنە سەر ڕاستیەکان وە هەتا بەڕێوەبەری بۆشیش لە کۆشکی سپی دوور نەخرێتەوە ،بە تەواوەتی وەهمی یەک پارچەیی عیڕاق وەلاوە نانرێت چونکە
کابرایەکی زۆر کەلە ڕەقە.

6– عیڕاق ڕووبەڕووی تراژیدیایەکی ترسناک بۆتەوە و ئەو بارەی ئێستا ئەمەریکیەکانیش تێی کەوتوون زۆری لە بەر ئەوەیە کە سیاسەتێکی واقیعبینانەیان لە عیڕاق پیادەنەکردووەو بە درێژە کێشانی ئەگەر دەستبەرداری نەبن و بە ئەلتەرناتیڤێکی گونجاو نەی گۆڕنەوە ئەوا لە ڕێگەیەوە جگە لەوەی ترژیدیای کارەساتەکان زۆر زیاتر دەبێو پێگەی ئەمەریکاش لە ناوچەکە دێتە خوارەوە بۆ
ئەمەریکاش لە ڕوی داراییەوە زۆری تێدەچێ.

تێبینی: سود لە بابەتێکی گوڵانی ژمارە 640ی 2007/06/25 وەرگیراوە.

2007/07/01/